

INHOUD

Eerst even dit

11

Welkom

13

Proloog

17

1 Pennsylvania in de jungle

19

2 'IJzingwekkende tooneelen'

- Frederika Dobbenberg, 1825-1902

26

3 'Bij uw ophandenzijnd' vertrek naar
het verre Westen...' - Henderijkus Jacobs

Tammenga, 1815-1864

42

4 Het Wad, och, het Wad - Reinbertus

Aloysius Tammenga, 1841-1922

75

5 Rust zacht, ons aller dierbare lievelingen

- Johanna Wesselina Tammenga, 1864-1952

101

- 6** Kijk mama, dit is mijn leven. Ben je trots?
- Hillegonda Wilhelmina Margaretha van Brussel,
1899-1985
124
- 7** *Mi kondre tru, mi lobi ju* - Anne Marie Loor, 1938
146
- 8** Jas aan. Rolschaatsen onder. En gáán.
- Karin Shanti Devi Sitalsing, 1976
194
- 9** 'Wij hebben geen cultuur, alleen een geschiedenis'
215
- 10** Wil de echte Surinamer nu opstaan?
231
- Epiloog
239
- Bedankt!
252
- Kaarten
255
- Tijdlijn
258
- Stamboom
262
- Bronnen
264
- Woordenlijst
268

EERST EVEN DIT

'Boeroes' is het *Sranantongo* woord voor 'boeren' én de naam van de bevolkingsgroep waarover dit boek gaat. Die bestaat uit afstammelingen van Nederlanders die in de negentiende eeuw naar Suriname emigreerden. Het oorspronkelijke plan was dat er boeren naar Suriname zouden gaan die daar een nederzetting zouden vormen om er kleinschalige landbouw te bedrijven. Maar: er ging nogal wat mis in de aanloop naar de volksverhuizing, zoals in het boek te lezen valt. Een van de punten waarop van de plannen werd afgeweken is de selectie van de deelnemers. Die waren lang niet allemaal boer; velen van hen hadden andere beroepen. In Suriname gingen ze evenwel veelal als boer aan het werk, wat verklaart waarom ze daar 'boeren' of 'Boeroes' werden genoemd. Vandaag de dag werken veel van deze nakomelingen allang niet meer als boer, maar de naam voor de bevolkingsgroep is altijd gebleven.

Dan het woord 'kolonisatie'. In geschriften en documenten wordt dit woord gebruikt om de volksverhuizing van 1845 aan te duiden. Om recht te doen aan de geschiedenis gebruik ik het woord in dit boek met hetzelfde doel. Met het woord 'kolonisatie' kan ook bedoeld worden: het tot kolonie maken, onderwerpen. Zo is het hier in dit boek niet bedoeld. Suriname was weliswaar

een kolonie van Nederland, Nederland was de kolonisator van Suriname. Maar in dit boek betekent 'kolonisatie' niets anders dan een volksverhuizing.

Verder ben ik me ervan bewust dat 'slaaf' geen correcte term is en dat je tegenwoordig 'tot slaaf gemaakte' moet zeggen. Omwille van de leesbaarheid heb ik dat niet gedaan. Het leidt tot ingewikkelde en gekunstelde constructies - 'vrijgemaakte tot slaaf gemaakten', om maar wat te noemen. Ik heb geprobeerd het woord 'blank' zo veel mogelijk te vervangen door het politiek correcte 'wit', maar ook dat leverde soms lelijke en geforceerde zinsneden op - 'de witten', bijvoorbeeld.

Ook komt het woord 'neger' een paar keer voor: als oudere Boeroes vertellen hoe de kinderen in Suriname elkaar vroeger plaagden, in een boektitel, een oude brief en in een citaat van een geïnterviewde. Het woord is tegenwoordig *not done*, realiseer ik me, maar ingrijpen in boeken uit 1842, brieven uit 1857 of in een monoloog van iemand die zijn hele leven al dit woord gebruikt, zou geschiedvervalsing zijn.

Uiteraard is het niet mijn bedoeling wie dan ook voor het hoofd te stoten. Mocht dat toch gebeurd zijn: mijn welgemeende excuses.

Enmaal heb ik in dit boek gefingeerde namen gebruikt. Lena en Humphrey uit hoofdstuk 7 heten niet echt Lena en Humphrey - op verzoek van mijn moeder heb ik hun andere namen gegeven. In dit geval vond ik gefingeerde namen geoorloofd. De kinderen van Lena en Humphrey leven nog, en die hebben nergens om gevraagd.

WELKOM

Of het bij ons in Noord-Nederland ook zo verschrikkelijk hard had geregend, vroeg mijn moeder een keer toen ik haar aan de telefoon had. ‘Hier in Veghel ging het tekéér!’ zei ze opgewonden. Al die tijd dat ze in *Holland* woont, had ze nog nooit zoiets meegemaakt. ‘Het was precies een *sibibusi*, je weet toch, zo’n tropische stortbui?’

Ik heb de voordeur opengezet om het geluid te horen.’

Och, de regen. Mijn moeder Anne Marie - ze wordt meestal Anne genoemd - was er dol op, vroeger, in Suriname, toen ze klein was. Dan lag ze in haar bed te luisteren naar het geluid dat de dikke druppels maakten op de zinken daken. Soms ging ze ook naar buiten om in de plassen te spelen. *Kwakwa* noemde haar neef George haar daarom: Eendje.

Vanbuiten is ze een Nederlander: witte huid, donkerblond haar, blauwe ogen. Maar vanbinnen is ze zo Surinaams als wat. Mijn moeder is een Boeroe: een nakomeling van negentiende-eeuwse Nederlanders die naar Suriname kwamen. Ze bleven, zoals dat gaat met migranten. Ze bleven in hun nieuwe land, dat in de loop der generaties onder hun witte huid kroop en in hun bloed

ging zitten, tot hun oude land vreemd was geworden en het nieuwe land vertrouwd. Tot ze geen Nederlanders meer waren, maar Surinamers.

Witte Surinamers.

In dit boek reconstrueer ik hun verhaal, generatie voor generatie, van 1845 tot nu.

Anno 2016 zijn de Boeroes geïntegreerd in Suriname, is hun Boeroebloed verdund, verwaterd, hun kleur veranderd. Na lang homogeen te zijn gebleven mengen ze zich sinds een jaar of vijftig met andere bevolkingsgroepen. Over drie generaties zijn de volkomen witte Boeroes als etnische groep vermoedelijk uitgestorven, opgegaan in andere bevolkingsgroepen.

Onder de Surinamers die in 1975 naar Nederland kwamen omdat het in Suriname onrustig was rond de onafhankelijkheid, en de toekomst onzeker, waren ook veel Boeroes. Ze kwamen naar het land waar hun voorouders werden geboren, waar ze wortels hadden en waar ze misschien iets van herkenning zouden moeten voelen.

Maar waarom vinden ze het er dan zo koud, en de mensen zo direct en afstandelijk? Waarom blijft er dan toch, ook na veertig jaar, ook na kinderen, kleinkinderen, en ondanks inburgeren, ondanks de draad oppakken en vrienden maken - waarom blijft er dan toch dat schrijnende verlangen naar Suriname, of preciezer: naar het Suriname van vroeger?

Dát fascineert me. Hoe ver uiteindelijk thuis wordt en thuis ver, en hoe de migrant blijft verlangen naar een andere plek, ook al bestaat die allang niet meer, ook al heeft die misschien wel nooit ergens anders echt bestaan dan in zijn hoofd.

Het is niet mijn bedoeling om een geschiedenisboek te schrijven. Dit verhaal gaat over gewone mensen die le-

vensveranderende keuzes maakten, zoals gewone mensen dat doen, op elk moment, op elke plek ter wereld.

Het was een reis om dit boek te maken. Een reis door Nederland en Suriname. Met bonzend hart zwierf ik over begraafplaatsen, sloop ik door een vervallen huis aan de rivier de Saramacca en door de straten van Paramaribo. Ik zakte tot aan mijn middel in de modder op Voorzorg, slenterde door de Achterhoek en door Groningen - zowel de Nederlandse stad als het Surinaamse dorp Groningen.

Tijdens de gesprekken met mijn familie drongen de vragen over de generaties vóór hen zich onvermijdelijk op. Mijn broers pasten zich soepel aan toen ze als jongens van zeven en tien van Suriname naar Nederland kwamen, ze gleden naadloos van de ene wereld in de andere - zou het mijn betovergrootvader Jacob en zijn broer Bertus, die even oud waren toen ze in 1848 de omgekeerde enkele reis maakten, ook zo zijn vergaan?

Het viel mijn broers op dat Nederlanders direct zijn, dat ze niet met twee woorden spreken en elkaar voorbijlopen op straat zonder te groeten. Wat zou Jacob en Bertus zijn opgevallen in 1848, in hún nieuwe land, Suriname?

Sommigen van mijn ooms en tantes kwamen naar Nederland en bleven altijd verlangen naar Suriname, ze missen hun broers en zussen die daar bleven. Anderen bleven in Suriname en missen de familie die voor Holland koos. Beide groepen wogen voor- en nadelen af en lieten de weegschaal doorslaan naar de ene of de andere kant.

Dit verhaal is groter dan alleen dat van mijn familie. Het is groter dan Suriname en Nederland, groter dan alleen de negentiende, twintigste en eenentwintigste eeuw. Migratie, heimwee, grote beslissingen, mensen

die niet zijn waar ze willen zijn, mensen op drift - de fenomenen zijn van alle plaatsen en alle tijden.

Mijn moeder maakte de opmerking over de regen terloops, tussen de koetjes en kalfjes door.

Ik moest glimlachen om mijn malle moeder die een hekel heeft aan kou, en die dan toch tussen de oer-Hollandse spruitjesburen in haar brave Brabantse bejaardenflatje op een ochtend in februari de voordeur wagenwijd openzet om zich te laven aan het geluid, omdat het haar voor heel even terugbrengt naar de tijd en de plek waar ze zo naar verlangt.

Die tijd is tóén. Die plek dáár.

Net als een ongeluk zit ook heimwee in een klein hoekje. Het kan je overvallen als een sibibusi.

Mijn moeder gaat richting de tachtig, maar ze is nog steeds dezelfde Kwakwa als vroeger.

Ja, ma.

Ik weet toch.

PROLOOG

Twee zwarte vriendinnen ploffen neer in de tram, bomvolle boodschappentassen op de ene stoel, zichzelf op de andere. Heerlijk roddelen ze in het Sranantongo, terwijl het Amsterdamse binnenstadsverkeer voorbijraast en de tram zich er dwars doorheen tingeltangelt. Ze wisselen tips uit om geld te besparen. De ene laat haar strippenkaart zien.

Weet je wat ik altijd doe, vraagt ze. *'Te mi mus' stempel feift, dan m'e fow a san' so, na a stempel fo'*, als ik er vijf moet stempelen, vouw ik het ding zo dat hij er vier afstempelt. *'Na ala leisi mi win wan strip'*, zo win ik elke keer een strip. De vriendin lacht.

Ze hebben voor de zekerheid even om zich heen gekeken, maar de kust is veilig. De tram is leeg, op een witte vrouw met een bril na, die in de lach schiet als ze hen hoort praten.

De Surinaamse kijkt om naar de witte vrouw met de bril en maakt een *tyuri*, dat afkeurende slurpgeluid dat Surinamers maken.

'Luk' a wit uma drape, zegt ze tegen haar vriendin, moet je die witte vrouw daar zien. *'A e lafu lek' a sab san w'e taki. Ma a no fersta wan moer'*, ze zit dom te lachen, alsof ze weet wat we zeggen. Maar ze verstaat er geen moer van.